

Sociaal en Cultureel Planbureau

Mantelzorg uit de doeken

Wat is mantelzorg?

Mantelzorg is: zorg die wordt gegeven aan een hulpbehoevende door iemand uit diens directe omgeving.

Het gaat dan om:

- zorg die huisgenoten, familie, vrienden, kennissen, collega's en buren verlenen en die voortkomt uit onderlinge relaties; het gaat dus niet om hulp als gevolg van een beroep of georganiseerd vrijwilligerswerk;
- steun die mensen geven vanwege gezondheidsproblemen of beperkingen tot in een terminale fase;
- steun die varieert van huishoudelijke hulp, persoonlijke verzorging tot begeleiding.

Deze rapportage is gebaseerd op onderzoek waarbij mensen is gevraagd of zij hulp geven aan familie of bekenden. We maken geen onderscheid tussen de vanzelfsprekende onderlinge hulp aan huisgenoten, ook wel gebruikelijke zorg genoemd, en andere vormen van hulp.

Afbakening begrip mantelzorgers

Een antwoord op de vraag hoeveel mantelzorgers er zijn, is niet zo heel eenvoudig te geven. Het aantal hangt af van de gekozen definitie en de exacte afbakening. Sommigen beschrijven de hulp enkel als intensieve hulp en anderen tellen ook vrijwilligerswerk mee (Timmermans et al. 2004). Deze rapportage is gebaseerd op vragen uit een enquête van het Centraal Bureau voor de Statistiek. In 2008 is aan volwassenen gevraagd of zij hulp hebben geboden aan iemand met een chronische ziekte of handicap, iemand met een tijdelijke ziekte, iemand die thuis is verpleegd en overleden of iemand in een andere zorgsituatie en aan wie ze dan hulp gaven. In 2001 is op dezelfde manier naar mantelzorg gevraagd.

In de rapportage *Mantelzorg; een overzicht van de steun van en aan mantelzorgers in 2007* uit 2009 is een groep mantelzorgers beschreven die zware vormen van hulpverlening gaven (De Boer et al. 2009). De in deze rapportage gepresenteerde cijfers zijn daarmee *niet* te vergelijken.

Het aantal mantelzorgers in 2008

In 2008 waren er 3,5 miljoen Nederlanders van 18 jaar en ouder die mantelzorg verleenden (tabel 1).

Ruim 2,3 miljoen mensen gaven langer dan drie maanden hulp. Er waren 1,4 miljoen mensen die meer dan acht uur per week zorg verleenden. Veel mantelzorgbeleid en ondersteuning richten zich op de groep die lang en/of intensief helpt. In 2008 gaven 2,6 miljoen mensen meer dan acht uur per week en/of langer dan drie maanden hulp; dat is 20% van de volwassen bevolking. Er waren 1,1 miljoen mantelzorgers die zowel intensieve als langdurige hulp gaven.

Wat betekenen deze aantallen voor een gemeente?

In een gemeente van 100.000 inwoners wonen gemiddeld 80.000 volwassenen, van wie er gemiddeld 16.000 mantelzorgers zijn die langer dan drie maanden en/of meer dan acht uur per week hulp bieden (20% van 80.000). Van deze mantelzorgers verlenen er 7000 (42%) zowel langdurig als intensief hulp.

Vergelijking met 2001

Het aantal mantelzorgers in 2001 en 2008 is vrijwel gelijk (3,7 miljoen in 2001 en 3,5 miljoen in 2008). Wel deed zich een verandering in de duur en intensiteit van de hulp voor. In 2001 verleende 65% (2,4 miljoen) van alle mantelzorgers meer dan 8 uur per week en/of langer dan 3 maanden hulp; in 2008 is dat aandeel gestegen naar 74% (2,6 miljoen mantelzorgers). Het aandeel van de mantelzorgers dat lang en intensief helpt, neemt in dezelfde periode toe van 20% (750.000 personen) naar 31% (1.100.000 personen).

Tabel 1 Aantal mantelzorgers van 18 jaar of ouder in Nederland naar duur en intensiteit in 2001 en 2008 (in absolute aantallen x 1000)

	2001	2008
totaal	3.700	3.500
meer dan 8 uur per week	1.050	1.400
meer dan 3 maanden	2.050	2.300
meer dan 8 uur per week en/of meer dan 3 maanden	2.400	2.600
meer dan 8 uur per week en meer dan 3 maanden	750	1.100

Bron: SCP (Mantelzorg 2001); CBS (I1'08) SCP-bewerking

Het aantal mantelzorgers in 2008 naar zorgsituatie

Van de 3,5 miljoen mantelzorgers gaven

- 2,7 miljoen hulp aan chronisch zieken, tijdelijk zieken of stervenden. De overige 760.000 hulp vanwege andere gezondheidsredenen, zoals ouderdomsproblemen.
- bijna 1 miljoen uitsluitend hulp aan een persoon met een chronische ziekte of een handicap;
- bijna 600.000 uitsluitend hulp aan iemand die minimaal twee weken hulp nodig had vanwege een tijdelijke ziekte, ongeval of ziekenhuisopname;
- circa 70.000 uitsluitend hulp aan een persoon die thuis is overleden en die ook thuis is verpleegd.

Aantal ernstig belaste mantelzorgers in 2008

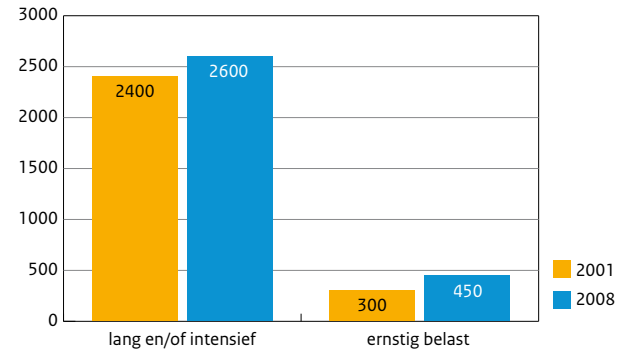
Het is bekend dat het verlenen van hulp op den duur kan leiden tot een zware (fysieke, psychische of tijd) belasting van de mantelzorger. In 2008 voelden ruim 450.000 mantelzorgers van 18 jaar of ouder zich ernstig belast.¹ Zij ervaren dat de zorg teveel op hun schouders komt te rusten, dat hun zelfstandigheid in de knel raakt en dat de zorgverlening ten koste gaat van hun gezondheid en conflicten oplevert op het werk of in de thuissituatie.

¹ Zie de bijlage voor de verantwoording van de cijfers, te vinden via www.scp.nl bij het desbetreffende rapport.

Een vergelijking tussen 2001 en 2008

Het aantal zwaar of overbelaste mantelzorgers steeg tussen 2001 en 2008 van ongeveer 300.000 tot 450.000 (figuur 1). Deze toename is opmerkelijk. Uit de literatuur weten we dat intensieve zorgverlening leidt tot een hoge belasting van de mantelzorger (De Boer et al. 2009). Dit type zorg nam de afgelopen jaren toe (zie tabel 1), dus daarmee ook het aantal ernstig belasten. De stijging hangt samen met de toenemende nadruk van het overheidsbeleid op de eigen verantwoordelijkheid van burgers. Een voorbeeld hiervan is het in 2003 geïntroduceerde Protocol gebruikelijke zorg: hierin dienen huisgenoten langdurige begeleiding en hulp bij het huishouden, evenals kortdurende hulp bij persoonlijke verzorging te leveren, tenzij zij daar vanwege gezondheidsproblemen niet toe in staat zijn. Bovendien is er sprake van extramuralisering: steeds meer mensen met intensievere hulp worden thuis verzorgd (Van Tillaart 2010).

Figuur 1 Aantal mensen dat lang en/of intensief helpt en aantal ernstig belaste mantelzorgers in 2001 en 2008 (in absolute aantallen x 1000)

Bron: SCP (Mantelzorg 2001); CBS (IH'08) SCP-bewerking

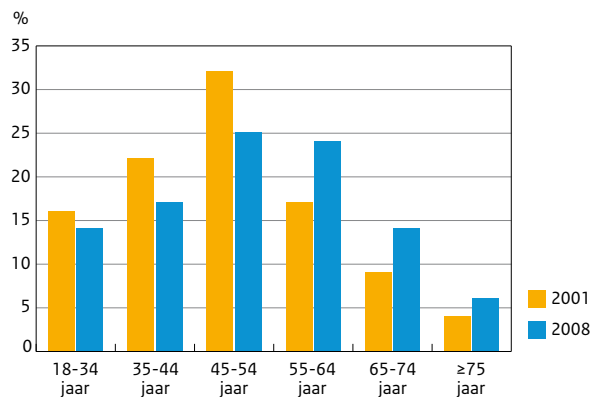
Het vervolg van deze rapportage heeft betrekking op de (volwassen) mantelzorgers die langdurige en/of intensieve hulp geven. Reden is dat deze groep vaak als uitgangspunt wordt genomen voor het ontwikkelen van beleid ten aanzien van mantelzorgondersteuning.

Sekse en leeftijd van mantelzorgers die langdurig en/of intensief hulp geven

In 2008 was 60% van de mantelzorgers vrouw. Tussen 2001 en 2008 is dit niet gewijzigd.

Bijna de helft van de mantelzorgers is tussen de 45 en 65 jaar (figuur 2). Ook dit is tussen 2001 en 2008 nauwelijks veranderd, maar binnen deze groep treedt een verschuiving op. In 2001 geven de 45-54-jarigen het vaakst hulp (32%). In 2008 delen zij deze plaats met de 55-64-jarigen. Het aandeel oudere mantelzorgers is in de afgelopen jaren toegenomen. In 2001 was 13% van de mantelzorgers 65 jaar of ouder; in 2008 is hun aandeel gestegen naar 20%. Deze trend is ook eerder beschreven (Sadiraj et al. 2009). Het aandeel mantelzorgers tussen 18 en 34 jaar is gedaald van 16% in 2001 naar 14% in 2008. Dit hangt onder andere samen met het feit dat het aandeel van deze leeftijdscategorie binnen de bevolking in die periode is gedaald.

Figuur 2 Leeftijdsverdeling van mantelzorgers die langdurig en/of intensief hulp geven in 2001 en 2008 (in procenten)

Bron: SCP (Mantelzorg 2001); CBS (I1'08) SCP-bewerking

Etniciteit van mantelzorgers die langdurig en/of intensief hulp geven

Anders dan vaak wordt verondersteld, is het aandeel niet-westerse migranten en hun nakomelingen dat mantelzorg verleent (7%) geringer dan het aandeel niet-westerse migranten in de totale bevolking (11%, tabel 2). Soortgelijke resultaten zijn ook gepubliceerd door Schellingerhout (2008). Dit hangt mogelijk samen met het feit dat er bij de niet-westerse migranten weinig ouderen zijn, waardoor er minder behoefte is aan mantelzorg. Ook kan een verschil in interpretatie van het begrip mantelzorg een rol spelen.

Tabel 2 Herkomst van mantelzorgers die langdurig en/of intensief hulp geven ten opzichte van de populatie van 18 jaar of ouder in 2008 (verticaal gepercenteerd)

	mantelzorgers	totale bevolking
Nederlandse autochtoon	84	81
westerse migrant	9	9
niet-westerse migrant ^a	7	11

a De categorie niet-westerse migranten bestaat uit: Turken, Marokkanen, Surinamers en mensen uit overige niet-westerse landen en omvat ook de kinderen/nakomelingen.

Bron: CBS (1H'08) SCP-bewerking

Arbeidsdeelname van mantelzorgers die langdurig en/of intensief hulp geven

Van alle 18-65 jarigen heeft 77% een betaalde baan van minstens een uur per week; bij de mantelzorgers is dit 71%. Dit verschil komt doordat veel mantelzorgers tussen de 55 en 65 jaar zijn (zie figuur 1) en een deel van hen niet (meer) werkt.

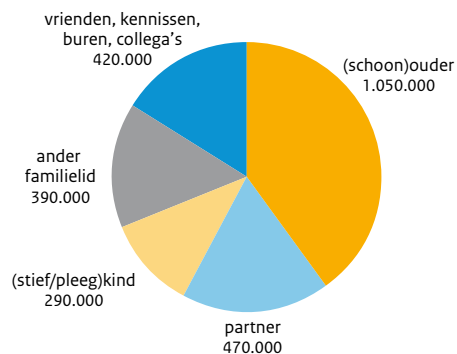
Mannelijke mantelzorgers hebben vaker betaald werk (80%) dan vrouwelijke mantelzorgers (66%). Beide groepen werken iets minder vaak dan de algemene bevolking. Werkende vrouwen die mantelzorg geven, hebben iets minder vaak een baan van minimaal 28 uur (45%) dan werkende vrouwen in het algemeen (50%).

Sociale relatie tussen hulpbehoevend en mantelzorgers die langdurig en/of intensief hulp geven

In 2008 biedt 40% van de mantelzorgers hulp aan een ouder of schoonouder (ruim 1 miljoen mantelzorgers, figuur 3). Daarnaast zorgt 18% voor een partner, 11% voor een (stief/pleeg)kind en 15% voor een ander familielid. Een op de zes geeft hulp aan vrienden, kennissen, collega's of burens.

Figuur 3 Sociale relatie tussen hulpbehoevend en mantelzorgers die langdurig en/of intensief hulp geven, 2008 (in absolute aantallen)

Bron: CBS (IH'08) SCP-bewerking

In 2008 verzorgt een op de vier van de mannelijke mantelzorgers zijn partner (24%), tegen 13% van de vrouwelijke mantelzorgers. Vrouwen geven vaker dan mannen hulp aan (schoon)ouders, (stief/pleeg)kinderen en andere familieleden.

Tabel 3 Mantelzorg aan partner of kind (in absolute aantallen en als percentages van degenen die langdurig en/of intensief hulp geven in 2001 en 2008)

	2001	2008
in absolute aantallen x 1000	450	750
%	19	29

Bron: SCP (Mantelzorg 2001); CBS (IH'08) SCP-bewerking

In 2001 zorgde 19% van de mantelzorgers voor diens partner of kind (450.000 mantelzorgers). In 2008 is dit 29% (ruim 750.000 mantelzorgers, tabel 3). Deze stijging is waarschijnlijk een gevolg van de introductie van het Protocol gebruikelijke zorg in 2003. De zorg aan (schoon-)ouders is gedaald van 44% in 2001 naar 40% in 2008, maar het absolute aantal met ruim 1 miljoen is stabiel gebleven. Ouderen geven relatief vaak hulp aan hun partner. Mantelzorgers jonger dan 35 jaar bieden naar verhouding vaak hulp aan een ander familielid, bijvoorbeeld hun grootouders.

Literatuur

- Boer, A. de, M. Broese van Groenou, J. Timmermans (red.) (2009). *Mantelzorg. Een overzicht van de steun van en aan mantelzorgers in 2007*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Sadiraj, K., J. Timmermans, M. Ras, en A. de Boer (2009). *De toekomst van de mantelzorg*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Schellingerhout, R. (2008). Mantelzorg. In: A. van den Broek en S. Keuzenkamp (red.), *Het dagelijks leven van allochtone stedelingen*, p.60-77. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Tillaart, J. van (2010). Meer efficiënte ouderenzorg. In: *Webmagazine* (maandag 8 februari 2010). Den Haag: Centraal Bureau voor de Statistiek.
- Timmermans, J.M., R. Schellingerhout en A.H. de Boer (2004). Wat heet mantelzorg? Prevalentie van verschillende vormen van mantelzorg in Nederland. In: *TSG* jg 82, nr. 4, p. 230-236.

Colofon

© Sociaal en Cultureel Planbureau, Den Haag 2010

ISBN 978 90 377 0486 0

Auteurs: Debbie Oudijk, Alice de Boer, Isolde Woittiez, Joost Timmermans en Mirjam de Klerk

Vormgeving: bureau StijlZorg, Utrecht

Foto's: omslagfoto bureau StijlZorg; foto 1 p. 8 Bert Spiertz (HH); foto 2 p. 12 Johannes Abeling (HH);

overige foto's beeldbank ministerie van vws

Sociaal en Cultureel Planbureau

Postbus 16164

2500 BD Den Haag

www.scp.nl

ISBN 978 90 377 0486 0

